BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING KREATIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Ruziyeva Xonzoda-begim Shaydulloyevna
Tadqiqotchi
xonzodaruziyeva198@gmail.com

Annotatsiya

Maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarning kreativ kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish yo‘llari nazariy-uslubiy jihatdan asoslanadi. Tadqiqotning maqsadi pedagogik muammoni qayta talqin qilish, muqobil g‘oyalar ishlab chiqish, ularni mezonlar asosida tanlash va amaliy sinovdan keyin takomillashtirishni birlashtiruvchi metodik tizimni taklif etishdir. Kreativlikning yangilik va samaradorlikka asoslangan ta’rifi, ijodiy fikrlashni baholash doiralari hamda kreativ o‘quv muhiti haqidagi manbalar qiyosiy tahlil qilindi. Natijada kreativ kompetentlikning mazmuniy tarkibi, rivojlantiruvchi topshiriqlar ketma-ketligi va jarayon hamda mahsulotni birgalikda baholash mezonlari ishlab chiqildi. Tahlil g‘oyalar sonini pedagogik qiymat bilan tenglashtirmaslik, mustaqil izlanishni hamkorlikdagi muhokamadan oldin tashkil etish va yangilikni aniq o‘quv maqsadiga nisbatan baholash zarurligini ko‘rsatadi. Taklif etilgan metodika muammo, cheklov, variant, sinov va refleksiya bog‘lanishiga tayanadi. O‘quv ssenariysi hamda metodik modul namunasi berildi. Natijalar nazariy-uslubiy takliflar bo‘lib, ularning samaradorligi empirik tajribada isbotlangan deb taqdim etilmaydi.

Kalit so‘zlar: bo‘lajak o‘qituvchi, kreativ kompetentlik, ijodiy fikrlash, pedagogik muammo, muqobil yechim, original g‘oya, metodik dizayn, refleksiya, mezonli baholash.

Kirish

O‘qituvchining kreativligi ko‘pincha noodatiy mashg‘ulot, rang-barang ko‘rgazma yoki qiziqarli o‘yin bilan bog‘lanadi. Bunday vositalar darsga qiziqish uyg‘otishi mumkin, ammo ularning mavjudligi o‘quv maqsadiga erishilganini ko‘rsatmaydi. Masalan, yangi shakldagi topshiriq o‘quvchini faol harakatga undab, ayni paytda o‘rganilishi kerak bo‘lgan tushunchani chetda qoldirishi mumkin. Shu bois pedagogik kreativlik yangilikning ta’limiy qiymatini ham baholashni talab qiladi.

Bo‘lajak o‘qituvchi uchun kreativ kompetentlik muayyan vaziyatni bir necha tomondan ko‘rish, mos yechimlar ishlab chiqish va ularni o‘quvchi ehtiyojiga qarab takomillashtirish qobiliyatidir. Mazkur maqolada u fan mazmuniga tayangan bilim, ijodiy fikrlash, metodik qaror, hamkorlik va mas’uliyatning faoliyatda birgalikda namoyon bo‘lishi sifatida talqin qilinadi. Kreativ fikrlash ushbu kompetentlikning muhim qismi, biroq uning barcha mazmunini qamrab olmaydi.

Rivojlantirish metodikasini takomillashtirish alohida “ijodiy mashq”lar sonini ko‘paytirish bilan cheklanmasligi kerak. Talaba qaysi muammoni hal etayotganini tushunishi, birinchi g‘oyaga darhol to‘xtab qolmasligi, tanlov mezonini belgilashi va yechimning ishlashini tekshirishi lozim. Demak, usullarni tanlashdan tashqari, ular o‘rtasidagi ketma-ketlik va baholash mantiqi ham muhimdir.

Tadqiqotning maqsadi shu ketma-ketlikni ta’minlaydigan metodik modelni ishlab chiqishdir. Asosiy savol: bo‘lajak o‘qituvchining kreativ yechim yaratishi qanday o‘quv vazifalari va baholash shartlari orqali kuzatiladigan kasbiy faoliyatga aylanadi? Maqolada savol ijodiy fikrlashning kengaytiruvchi va tanlovchi harakatlari, fan mazmuni, kichik sinov va refleksiya o‘rtasidagi bog‘lanish orqali yoritiladi.

Adabiyotlar tahlili

Runco va Jaeger kreativlikni tushuntirishda originallik bilan samaradorlikni birgalikda hisobga olish zarurligini asoslaydi [1]. Pedagogik faoliyatda bu fikr yangicha yechimning o‘quv maqsadiga mos bo‘lishi kerakligini anglatadi. Faqat kam uchraydigan yoki hayratlantiradigan topshiriq ta’limiy jihatdan yetarli bo‘lmasligi mumkin. Shu sababli maqolada original yechim va pedagogik asoslangan yechim o‘zaro bog‘liq mezonlar sifatida olinadi.

Kaufman va Beghetto kreativlikning kundalik, o‘rganish jarayoniga xos va professional ko‘rinishlarini ajratadi [2]. Bu yondashuv bo‘lajak o‘qituvchidan darhol butun ta’lim tizimi uchun mutlaq yangi metod yaratishni kutmaslikka yordam beradi. Talabaning o‘zi uchun yangi, vaziyatga mos anglash usuli ham rivojlanish materiali bo‘la oladi. Biroq bunday shaxsiy yangilik keng miqyosdagi ilmiy yangilik sifatida da’vo qilinmasligi kerak.

OECDning PISA kreativ fikrlash doirasi g‘oya yaratish, baholash va takomillashtirish jarayonlarini farqlaydi [3]. Mazkur doira 15 yoshli o‘quvchilarni baholash uchun ishlab chiqilgani sababli uning ballari yoki me’yorlari bo‘lajak o‘qituvchilarga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirilmaydi. Maqolada undan faqat ijodiy faoliyat tarkibini tushuntiruvchi konseptual tayanch sifatida foydalaniladi.

Davies va hammualliflar kreativ o‘quv muhitiga oid sharhida vaqt va makondan moslashuvchan foydalanish, munosabatlar, hamkorlik va o‘rganuvchi mustaqilligi kabi omillarni ko‘rib chiqadi [4]. Lucas, Claxton va Spencer kreativlik rivojini shakllantiruvchi baholash orqali kuzatish imkoniyatlarini tahlil qiladi [5]. Ushbu manbalar ijodiy ishni faqat yakuniy mahsulot bilan cheklamasdan, uning yaratilish jarayonini ham ko‘rish zarurligini ochadi.

Hattie va Timperley teskari aloqaning keyingi o‘rganish harakatiga yo‘naltirilishini yoritadi [6]. CASTning universal ta’lim dizayni ko‘rsatmalari esa ishtirok va natijani ifodalashda turli imkoniyatlarni nazarda tutadi [7]. Kreativ topshiriqda bu yondashuvlar talabaning g‘oyasini asoslash, muqobil ifoda shaklini tanlash va fikr-mulohazadan keyin uni qayta ishlashiga xizmat qilishi mumkin.

Manbalar tahlilidan kelib chiqib, takomillashtirishning asosiy yo‘nalishi kreativlikni rag‘batlantirish bilan uni pedagogik mezonda tekshirishni birlashtirish deb belgilandi. Mazkur ishning uslubiy hissasi tanilgan usullarni yangi deb ko‘rsatishda emas, ularni muammo, variant, tanlov va sinov mantiqiga muvofiqlashtirishdadir. Bu bog‘lanish bo‘lajak o‘qituvchining qarorini baholash uchun aniqroq asos yaratadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot qiyosiy adabiyotlar tahlili va metodik modellashtirishga asoslangan. Manbalar kreativlik tushunchasi, ijodiy faoliyatni rivojlantirish, o‘quv muhiti va shakllantiruvchi baholashga bevosita aloqadorligi bo‘yicha tanlandi. Mazkur sharh to‘liq tizimli qidiruv yoki meta-tahlil sifatida taqdim etilmaydi. Turli yosh guruhlariga oid manbalardan olinadigan g‘oyalar pedagogik ta’lim uchun ehtiyotkor moslashtirildi.

Tahlilda uch birlik ajratildi: ijodiy fikrlash harakati, pedagogik qaror va uni ko‘rsatuvchi faoliyat mahsuli. Ular asosida kreativ kompetentlikning tarkibi, topshiriqlar ketma-ketligi va baholash mezonlari ishlab chiqildi. Taklif etilgan o‘quv vaziyatlari talabalarning haqiqiy ishlaridan olingan kuzatuvlar emas; ular metodikani tushuntirish uchun tuzilgan namunalardir.

Tadqiqot doirasida tajriba-sinov o‘tkazilmadi, respondentlar javoblari yoki o‘sish foizlari hisoblanmadi. Natija sifatida metodikaning tuzilishi va uni sinash tartibi beriladi. Baholash mezonlarining tushunarliligi, ajratuvchanligi va turli fanlarga mosligi keyingi empirik tekshiruvda aniqlanishi kerak.

Tahlil va natijalar

Kreativ kompetentlikning pedagogik mezoni

Tahlilning birinchi natijasi kreativ faoliyatni faqat ko‘p g‘oya aytishdan farqlashdir. G‘oyalar ko‘pligi tanlash imkoniyatini yaratadi, lekin ularning mazmuniy xilma-xilligi va vazifaga mosligi alohida ko‘rib chiqiladi. Bitta usulni rang, nom yoki tashqi bezak jihatidan o‘zgartirib takrorlash turli pedagogik yondashuvlar ishlab chiqish bilan teng emas.

Yangilik qaysi mezonga nisbatan baholanayotgani ham tushunarli bo‘lishi lozim. Talaba uchun yangi yechim, shu guruhdagi boshqa ishlarga nisbatan noodatiy yechim va soha uchun yangi yondashuv turli tushunchalardir. O‘quv topshirig‘ida dastlabki ikki darajani muhokama qilish mumkin, ammo ular ilmiy kashfiyot sifatida taqdim etilmaydi. Baholovchi talabaning avvalgi tajribasi va berilgan vazifa shartlarini hisobga oladi.

Pedagogik moslik esa maqsad, mazmun aniqligi, o‘quvchining imkoniyati va bajarish sharoiti bilan belgilanadi. Murakkab texnik jihozga bog‘liq topshiriq mazmunan qiziqarli bo‘lsa ham, mavjud sharoitda bajarilmasligi mumkin. Shunday holatda uni soddalashtirib, asosiy o‘quv harakatini saqlash kreativ moslashuv namunasidir. Demak, cheklovni tushunish ijodiy faoliyatga zid emas, uning amaliy yo‘nalishini belgilaydi.

1 jadval Kreativ kompetentlikning faoliyat tarkibi

Tarkibiy jihat	Asosiy harakat	Ko‘rinadigan dalil
Muammoni anglash	Vaziyatni turli tomondan ko‘rib chegaralash	Maqsad va cheklovlarning aniq tavsifi
G‘oya yaratish	Mazmunan farqli yo‘llarni taklif etish	Turli o‘quv harakatiga ega variantlar
Asosli tanlash	Yangilik va pedagogik moslikni solishtirish	Mezonlar bo‘yicha tanlov izohi
Amaliy moslashtirish	Yechimni mavjud sharoitga keltirish	Bajariladigan namuna yoki mikrodars
Refleksiv takomillashtirish	Sinovdan keyin muhim o‘zgarish kiritish	Dastlabki va keyingi variant farqi

Manba: adabiyotlar tahlili asosida muallif taklif etgan tarkib. Jadval standartlashtirilgan kreativlik testi emas.

Metodikani takomillashtirishning asosiy o‘zgarishlari

Taklif etilayotgan metodikada dastlabki o‘zgarish tayyor usulni takrorlashdan muammoni mustaqil talqin qilishga o‘tishdir. Talabaga darhol “o‘yin yarating” deyish o‘rniga o‘quvchi nimani tushunishda qiynalayotgani va qanday dalil buni ko‘rsatishi beriladi. O‘yin, model, suhbat yoki tajriba shu muammoni hal qilish variantlari sifatida keyin paydo bo‘ladi. Bu tartib vositani maqsaddan oldin tanlashni kamaytirishga qaratilgan.

Ikkinchi o‘zgarish g‘oya yaratish va uni baholashni vaqt jihatidan ajratishdir. Dastlab talaba bir nechta mazmunan farqli yo‘l ishlab chiqadi; keyin ularni mezon bilan solishtiradi. Har bir yangi fikr darhol tanqid qilinsa, talaba eng tanish yechimga qaytishi mumkin. Ammo baholash butunlay olib tashlansa, ta’limiy jihatdan zaif g‘oyalar ham yakuniy mahsulotga aylanib qolishi ehtimoli bor.

Uchinchi o‘zgarish guruh muhokamasidan oldin qisqa mustaqil ishlashni kiritishdir. Bu har bir talabaga dastlabki g‘oyasini qayd etish imkonini beradi. Keyin variantlar birlashtiriladi, solishtiriladi yoki o‘zgartiriladi. Guruh mahsuloti bilan individual hissani farqlash ham osonlashadi. Ushbu tartib barcha vaziyatlarda eng samarali usul deb emas, sinab ko‘riladigan tashkiliy yechim sifatida taklif etiladi.

To‘rtinchi o‘zgarish yakuniy namoyishdan keyin qayta ishlash bosqichini majburiy o‘quv harakatiga aylantirishdir. Talaba fikr-mulohazadan qaysi jihatni qabul qilganini va nima o‘zgarganini ko‘rsatadi. Shu tariqa kreativlik birinchi original fikrni topish bilan tugamay, yechimni takomillashtirishni ham qamrab oladi. Natijaning tashqi ta’sirchanligi o‘rniga uning asoslangan rivoji kuzatiladi.

Muammo va cheklovlarga asoslangan topshiriqlar

Kreativ topshiriq ochiq bo‘lishi mumkin, biroq butunlay chegarasiz bo‘lishi shart emas. Unda ta’lim maqsadi, auditoriya va ayrim resurs shartlari belgilanadi, yechim yo‘li esa talaba tanloviga qoldiriladi. Masalan, “rasm chizish orqali tushuntiring” bitta yo‘lni oldindan belgilaydi; “ushbu tushunchani qurilmasiz va o‘quvchi faol ishtirokida tushuntirishning turli yo‘llarini ishlab chiqing” esa tanlov maydonini saqlaydi.

Cheklovlar pedagogik jihatdan asosli bo‘lishi kerak. Asossiz ko‘p shart g‘oya yaratishni keraksiz murakkablashtiradi. Dastlab bitta asosiy cheklov bilan boshlanib, keyingi vazifalarda vaqt, jihoz yoki auditoriya xususiyati o‘zgartirilishi mumkin. Muhim jihat talabaning yangi sharoitda qanday moslashganini izohlashidir. Shartning o‘zgarishi tayyor ishni takror topshirishdan farqli faoliyatni talab qiladi.

Analogiyadan foydalanishda ham mazmuniy tekshiruv zarur. Bir hodisani boshqa hodisaga o‘xshatish tushunishni yengillashtirishi mumkin, lekin o‘xshashlikning chegarasi ko‘rsatilmasa, noto‘g‘ri tasavvur hosil bo‘ladi. Talaba analogiya qaysi munosabatni ochishini va qaysi jihatdan mos kelmasligini yozadi. Bu talab ijodiy fikrni fan mazmuni bilan bog‘laydi.

Amaliy metodik vaziyat namunasi

Namuna sifatida boshlang‘ich sinf o‘quvchisiga suvning bug‘lanishini tushuntirish vazifasi taklif etiladi. O‘quv maqsadi suvning ko‘rinmay qolishini uning yo‘q bo‘lib ketishi bilan tenglashtirmasdan, jarayonni sodda va mazmunan to‘g‘ri izohlashdir. Bu vaziyat haqiqiy sinfda qayd etilgan natija emas, bo‘lajak o‘qituvchilar uchun tuzilgan dizayn topshirig‘idir.

Dastlab talabalar bir nechta yo‘l taklif qilishi mumkin: vaqt davomida kuzatuv kundaligi, tasvirlar ketma-ketligi yoki jarayonni ifodalovchi model kartochkalari. Variantlar o‘quvchining aynan nima qilishi bo‘yicha farqlanishi kerak. Uch xil rangdagi bir xil plakat uchta mazmuniy yechim hisoblanmaydi. Talaba har bir variantda kuzatish, taqqoslash yoki tushuntirishning qaysi biri asosiy harakat ekanini belgilaydi.

Keyin shart aniqlashtiriladi: darsda isitish qurilmasidan foydalanilmaydi, uzoq davom etadigan kuzatuv esa oldindan tayyorlanishi mumkin. Bu cheklov talabalardan jarayonni tezlashtirishga urinish o‘rniga ta’lim ketma-ketligini qayta o‘ylashni talab qiladi. Masalan, oldingi kunlarda olingan kuzatuv qaydlari darsda taqqoslanishi mumkin. Bunda haqiqiy kuzatuv bilan tushuntirish uchun tuzilgan tasvirlar farqi ochiq aytiladi.

Tanlovda uch savol qo‘llanadi: usul kerakli tushunchani ochadimi, o‘quvchi unda mazmunli harakat qiladimi va tushunganini qanday bilish mumkin? Eng ko‘rkam variant avtomatik tanlanmaydi. Talaba bitta yechimni kichik namoyishga tayyorlaydi, kuzatuvchilar esa ko‘rsatmaning tushunarliligi va kutiladigan izohni tahlil qiladi. Namoyishdan keyin loyiha qayta ishlanadi.

Ko‘chirish topshirig‘ida boshqa mavzu yoki boshqa auditoriya beriladi. Talabadan aynan bir xil bezakni qayta ishlatish emas, muammo va variantlarni solishtirish mantiqini qo‘llash so‘raladi. Shunda rivojlanish tanish materialni yaxshilash bilangina cheklanmay, yangi vaziyatdagi moslashuv orqali ham ko‘rinadi. Bunday natija bo‘yicha xulosa chiqarish uchun haqiqiy bajarish dalillari kerak bo‘ladi.

Metodik modulni tashkil etish

Metodika bir-birini to‘ldiradigan oltita o‘quv faoliyati orqali tashkil etilishi mumkin. Ularning davomiyligi fan va o‘quv rejasi sharoitiga mos belgilanadi; jadvaldagi ketma-ketlik o‘tkazilgan tajriba protokoli emas. Har bir faoliyat keyingi bosqichda ishlatiladigan kichik mahsulot bilan tugaydi. Bu jarayon yakuniy ishga so‘nggi paytda tayyorgarlik ko‘rishdan ko‘ra, rivojlanishni bosqichma-bosqich kuzatishga imkon beradi.

2 jadval Kreativ kompetentlikni rivojlantirish moduli

Faoliyat	Bajariladigan vazifa	Faoliyat mahsuli
Muammoni qayta talqin qilish	Vaziyatdagi o‘quv ehtiyojini ajratish	Muammo va maqsad tavsifi
Mustaqil variant yaratish	Bir nechta farqli yo‘l ishlab chiqish	Individual g‘oyalar qaydi
Nuqtayi nazarlarni solishtirish	Variantlarni guruhda muhokama qilish	Birlashtirilgan yoki yangi variant
Mezon bilan saralash	Moslik, yangilik va imkoniyatni tekshirish	Tanlangan yechimning asosi
Kichik sinov	Namuna yoki mikrodarsni namoyish etish	Kuzatuv va fikr-mulohaza
Qayta ishlash va ko‘chirish	Yechimni tuzatish va boshqa sharoitga moslash	Yangilangan loyiha va yangi vazifa

Manba: muallif tomonidan taklif etilgan metodik modul. Mazmun fan metodikasi bilan uyg‘unlashtirilishi kerak.

O‘qituvchi ushbu modulda tayyor eng yaxshi yechimni darhol ko‘rsatishdan tiyilishi mumkin. Aks holda talabalar variant yaratish o‘rniga namunaga yaqinlashishga intiladi. Zarur tayanch ma’lumot va mezonlar beriladi, lekin yagona shakl majburlanmaydi. Shu bilan birga, mazmuniy xatolarni “ijodiy erkinlik” bilan oqlashga yo‘l qo‘yilmaydi.

Hamkorlikdagi bosqichda guruhning tez gapiradigan a’zosi barcha qarorlarni belgilab qo‘ymasligi uchun individual qaydlar saqlanadi. Har bir ishtirokchi o‘z g‘oyasi qanday o‘zgarganini yozishi mumkin. Guruh bahosi bilan individual rivojlanish tavsifi alohida ko‘rib chiqiladi. Bu yondashuv hamkorlikni saqlagan holda, talabaning o‘z kasbiy fikrini ko‘rinadigan qiladi.

Jarayon va mahsulotni mezonlar asosida baholash

Baholash mahsulotning yangiligi, pedagogik mosligi, mazmun aniqligi va amalga oshirish imkoniyatini qamrab oladi. Jarayonda esa variantlar xilma-xilligi, tanlovning asosi, fikr-mulohazaga munosabat va qayta ishlash sifati kuzatiladi. Bu mezonlar bir-birining o‘rnini bosa olmaydi: juda original, lekin noto‘g‘ri tushuntirish kuchli natija hisoblanmaydi. Xuddi shuningdek, to‘g‘ri, ammo tayyor namunani izohsiz takrorlash kreativ mustaqillikni ko‘rsatmaydi.

3 jadval Jarayon va mahsulotni baholash mezonlari

Mezon	Kuchli bajarish belgisi	Tekshirish savoli
Mazmuniy xilma-xillik	Variantlar bir xil usulning bezakli takrori emas	O‘quvchi harakati qanday farqlanadi?

Mezon	Kuchli bajarish belgisi	Tekshirish savoli
Originallik	Vazifa doirasida yangicha bog‘lanish mavjud	Yangilik nimaga nisbatan aytilmoqda?
Pedagogik moslik	Maqsad va o‘quvchi ehtiyoji hisobga olingan	Yechim qanday o‘rganishga xizmat qiladi?
Mazmun aniqligi	Izoh va analogiya mavzuni buzmaydi	Qaysi manba yoki mantiq bilan tekshirildi?
Bajarish imkoniyati	Vaqt va resurslar real hisobga olingan	Belgilangan sharoitda ishlaydimi?
Takomillashtirish	Fikr-mulohazadan so‘ng asosli tuzatish bor	Nima va qanday sabab bilan o‘zgardi?

Manba: muallif taklif etgan tavsifiy baholash mezonlari. Ularning aniqligi va baholovchilar o‘rtasida bir xil talqin qilinishi sinovda tekshiriladi.

Baholashdan oldin mezonlar turli namunalar yordamida muhokama qilinadi. Baholovchi noodatiy uslubni shaxsiy didi sababli rad etmasligi, ayni paytda yangilikni ko‘rib mazmuniy kamchilikni e’tiborsiz qoldirmasligi kerak. Bir nechta ishni mustaqil baholab, tafovutlarni ko‘rib chiqish tavsiflarni aniqlashtirishga yordam beradi. Umumiy ball berilsa ham, uning yonida mezonlar bo‘yicha izoh saqlanishi maqsadga muvofiq.

O‘zini baholash talabaning ishonchi va qiyinchiliklari haqida ma’lumot beradi, biroq bajarish dalilini almashtirmaydi. “Men kreativman” degan javob bilan konkret pedagogik vaziyatda muqobil ishlab chiqish turli ko‘rsatkichlardir. Shu sababli portfolio, amaliy vazifa va refleksiya birgalikda qo‘llanadi. Portfolio ham barcha fayllarni yig‘ish emas, muhim tanlov va o‘zgarishlarni ko‘rsatish uchun xizmat qiladi.

Teskari aloqa va psixologik qulay muhit

Talaba g‘oyasini aytishi uchun unga hurmat bilan munosabatda bo‘linishi zarur. Biroq qulay muhit barcha fikrlar teng darajada asoslangan degani emas. Muhokamada shaxsga emas, yechimning vazifaga mosligi va dalillariga e’tibor qaratiladi. Davies va hammualliflar sharhidagi munosabatlar hamda o‘rganuvchi mustaqilligi haqidagi fikrlar ushbu tashkil etish tamoyiliga asos beradi [4].

Teskari aloqa keyingi tuzatishni ko‘rsatishi lozim. “Ko‘proq ijod qiling” o‘rniga “ikkala variantda ham o‘quvchi faqat tinglayapti; uning fikrini ochadigan boshqa faoliyatni taklif eting” kabi izoh berilishi mumkin. Bunday fikr mezonni tushunarli qiladi va talaba uchun yangi izlanish yo‘nalishini ochadi. U tayyor yechimni majburlamaydi, balki qaror talab qiladigan jihatni aniqlaydi [6].

Inklyuziv yondashuvda g‘oyani faqat tezkor og‘zaki taqdimot orqali himoya qilish shart qilib qo‘yilmaydi. Qisqa yozma izoh, maket yoki tushuntiruvchi tasvir ham foydalanilishi mumkin, agar ular ayni kompetensiyani namoyon etsa [7]. Talabaning ifoda shaklidagi qiyinchilik uning g‘oyasi sifati bilan aralashtirilmasligi kerak. Shu bilan birga, kasbiy muloqot talabi mavjud bo‘lsa, u alohida o‘rgatiladi va baholanadi.

Raqamli vositalar va g‘oya muallifligi

Raqamli muhit variantlarni saqlash, taqqoslash va birgalikda o‘zgartirishni qulaylashtirishi mumkin. Ammo tayyor shablonni bezash yoki avtomatik yaratilgan g‘oyalarni sanash individual kreativ kompetentlikning yetarli dalili emas. Talaba qaysi muammoni ko‘rgani, qanday muqobillarni o‘ylagani va nima uchun tanlov qilganini tushuntirishi lozim.

Tashqi yordam, jumladan sun’iy intellekt qo‘llanganda, uning hissasi qayd etilishi maqsadga muvofiq. Metodik maqsadga qarab avval mustaqil variant, keyin tashqi taklif bilan solishtirish tashkil etilishi mumkin. Bu tartibdan ko‘zlangan maqsad vositani cheklashning o‘zi emas, talabaning o‘z fikrlashini kuzatishdir. Keyingi mustaqil vazifa ko‘nikmaning yangi sharoitga o‘tishini tekshirishga yordam beradi.

Asosiy tahliliy natijalar

Tahlil natijasida kreativ kompetentlik yangilik, pedagogik moslik va asoslangan qayta ishlashning bog‘lanishi orqali aniqlashtirildi. Metodik takomillashtirish muammoni vositadan oldin belgilash, g‘oya yaratish va tanlashni ajratish, mustaqil hissani saqlash hamda sinovdan keyingi tuzatishni kiritishdan iborat bo‘ldi. Shuningdek, jarayon va mahsulot uchun alohida, lekin bog‘langan baholash mezonlari taklif etildi. Bular modelning tarkibiy natijalari bo‘lib, kompetentlik oshganiga oid empirik da’vo emas.

Muhokama

Taklif etilgan metodika kreativlikning originallik va samaradorlikni birlashtiruvchi tushunchasini pedagogik topshiriqqa tatbiq etadi [1]. Uning amaliy jihati talaba g‘oyasini faqat namoyish etmasdan, tanlash va takomillashtirish qarorini ham ochib berishidadir. Bu yondashuv Lucas va hammualliflar muhokama qilgan rivojlanishni kuzatish g‘oyasi bilan bog‘lanadi [5], ammo ularning maktab uchun ishlab chiqilgan doirasini bevosita takrorlamaydi.

Metodikaning asosiy cheklovi empirik tekshiruvning yo‘qligidir. Fan bilimlari, dastlabki tajriba, guruh muhiti va baholovchi qarashlari bajarishga ta’sir qilishi mumkin. Bir vazifada original yechim yaratish boshqa fan yoki sinf sharoitida shunday natija berishini kafolatlamaydi. Shuning uchun ko‘chirishni tekshirish va turli vazifalardagi dalillarni taqqoslash zarur.

Sinovda boshlang‘ich va yakuniy topshiriqlar bir xil kreativ harakatni talab qilishi, lekin bir-birining aynan nusxasi bo‘lmasligi kerak. Mezonlar oldindan belgilanib, ishlarning ayrimlari mustaqil baholovchilar tomonidan ko‘rib chiqilishi mumkin. Baholashdagi o‘zgarish guruhning boshlang‘ich holati va olgan ko‘magi bilan birga talqin qilinadi. Faqat yakuniy ko‘rgazma taassuroti asosida samaradorlik haqida xulosa chiqarilmaydi.

Kelgusi tadqiqotda modulning turli pedagogik yo‘nalishlardagi qo‘llanishi, vaqt sarfi va talabalar mustaqilligiga ta’siri o‘rganilishi mumkin. O‘qituvchi kreativ kompetentligining real sinfdagi o‘quv natijalariga aloqasi esa alohida tekshirishni talab qiladi. Bu farq metodik tavsiyaning ilmiy chegarasini saqlaydi.

Xulosa va tavsiyalar

Bo‘lajak o‘qituvchilarning kreativ kompetentligini rivojlantirish metodikasi g‘oyalar ko‘pligidan tashqari, ularning mazmuniy farqi, pedagogik mosligi va takomillashtirilishini qamrab olishi kerak. Kreativ yechim o‘quv maqsadini aniqroq amalga oshirishga xizmat qilgandagina kasbiy qiymatga ega bo‘ladi. Shu sababli originallik mazmun aniqligi va bajarish imkoniyatidan ajratib baholanmaydi.

Pedagogik ta’limda ochiq yechimga ega, lekin maqsadi va shartlari aniq topshiriqlar, mustaqil g‘oya qaydi, mezonli muhokama hamda qayta ishlash bosqichlarini qo‘llash tavsiya qilinadi. Jarayon portfoliosi individual tanlov va o‘zgarishlarni ko‘rsatishi, baholash esa shaxsiy diddan ko‘ra ochiq mezonlarga tayanishi lozim.

Taklif etilgan modul va baholash jadvalini keng joriy etishdan oldin kichik sinov o‘tkazish zarur. Shu orqali metodikaning tushunarliligi, fanlarga mosligi va yangi vaziyatdagi mustaqil yechimga qanday xizmat qilishi aniqlanadi. Rivojlantirishning asosiy maqsadi bo‘lajak o‘qituvchini noodatiy ko‘rinish yaratishga emas, pedagogik muammoni asosli va yangicha hal etishga tayyorlashdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Runco, M. A., & Jaeger, G. J. (2012). The standard definition of creativity. Creativity Research Journal, 24(1), 92–96. https://doi.org/10.1080/10400419.2012.650092
2. Kaufman, J. C., & Beghetto, R. A. (2009). Beyond big and little: The Four C model of creativity. Review of General Psychology, 13(1), 1–12. https://doi.org/10.1037/a0013688
3. OECD. (2023). PISA 2022 creative thinking framework. In PISA 2022 Assessment and Analytical Framework. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/dfe0bf9c-en
4. Davies, D., Jindal-Snape, D., Collier, C., Digby, R., Hay, P., & Howe, A. (2013). Creative learning environments in education—A systematic literature review. Thinking Skills and Creativity, 8, 80–91. https://doi.org/10.1016/j.tsc.2012.07.004
5. Lucas, B., Claxton, G., & Spencer, E. (2013). Progression in student creativity in school: First steps towards new forms of formative assessments. OECD Education Working Papers, No. 86. https://doi.org/10.1787/5k4dp59msdwk-en
6. Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of feedback. Review of Educational Research, 77(1), 81–112. https://doi.org/10.3102/003465430298487
7. CAST. (2024). Universal Design for Learning Guidelines version 3.0. https://udlguidelines.cast.org/